

De Rotterdamse villa Maaslust en Berlage

John Veerman

De villa Maaslust

Het huis Maaslust, nu met het adres Parklaan 9, staat in de Muizenpolder, welke is gelegen tussen de Parklaan en de Westzeedijk, westelijk van de oude stad. Sinds de aanleg tegen het eind van de 13de eeuw van de zeedijk – later de Schielandsche Hoge Zeedijk genoemd – was dit buitendijks land. Het werd voornamelijk gebruikt als weidegrond met in de 17de eeuw hier en daar, maar in toenemende mate, een tuin met enige gebouwen. Bij een muizenplaag in 1633 kreeg het gebied zijn naam Muysverdriet. In 1702, na vele overstromingen, besloot de Vroedschap tot inpoldering waarna ook de naam veranderde. In de 18de eeuw werd de Muizenpolder een tuinenlandschap met buitenhuizen, theeoepels en orangerieën. Het landelijke karakter maakte in de loop van de 19de eeuw geleidelijk plaats voor de bedrijvigheid die kwam met de aanleg van het Nieuwe Werk, de Veer- en Zalmhaven en de later weer gedempte Westerhaven. Tegelijkertijd breidde een deel van de Rotterdamse elite zijn in de Muizenpolder gelege buitenhuis uit.

Recente publicaties van Machteld van Limburg Stirum en van Thimo de Nijs bieden waardevolle informatie over de Rotterdamse elite in deze periode.¹ Eerstgenoemde auteur geeft enige details over Maaslust. Veel meer is er over de villa niet geschreven. Ter plaatse van Maaslust lagen aanvankelijk drie

tuinen met vermoedelijk nog bescheiden architectuur. Het eerste huis Maaslust werd omstreeks 1749 gebouwd. Dat huis is van enkele prenten bekend en staat in omtrek ook op de 19de-eeuwse kaarten. In het tweede kwart van de 19de eeuw is het huis aanzienlijk vergroot door de toenmalige eigenaar, jonkheer mr. D.G. van Teylingen. Bankier Mr. Rudolph Adriaan Mees kocht het buiten in 1846 van koopman Richard Smith voor f 28.500,--. De zoon van genoemde bankier, ook met de naam Rudolph Mees, gaf vier jaar na het door vererving in bezit krijgen opdracht tot afbraak en nieuwbouw van Maaslust. De herinneringssteen in de achtergevel vermeldt: 'DE EERSTE STEEN GELEGD DOOR JUSTINE ADRIANA MEES, oud 11 jaren 24 augustus 1874.'. De bouwsom was f 107.828,--.

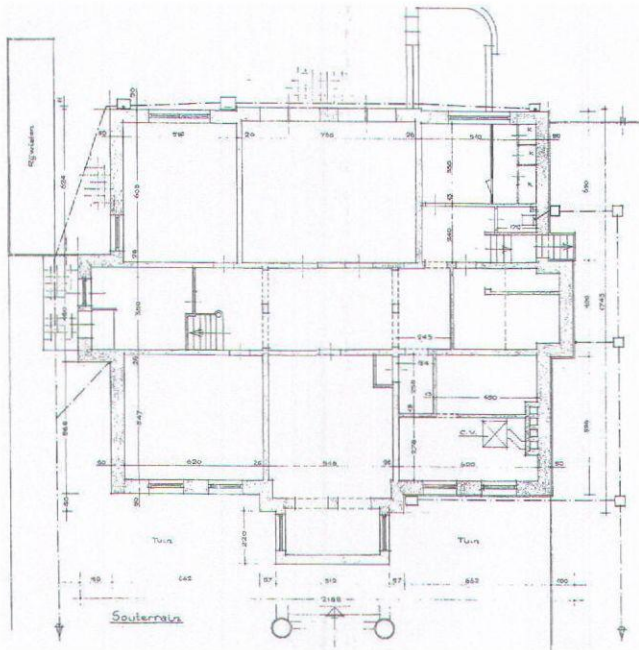
De plannen voor de nieuwe villa kwamen van de architecten J.M. van Binsbergen en J.C. Bellinghout. Ofschoon geen illustere namen, wisten de ontwerpers, zoals blijkt uit het gerealiseerde gebouw, wat er voor nodig was om de rijke burgerij van een gepast decor te voorzien. Het werd een groot symmetrisch opgezet huis met souterrain, bel-étage, verdieping en zolder. Alle gevels kregen een middenrisaliet (afb. 1-2). Het middendeel van het huis werd voorzien van een hoger dak. De plattegronden waren streng geordend, met geschakelde vertrekken aan voor- en achterzijde van een dwars gelegen middengang (afb. 3-6). In de details tekende zich de rijkdom van de opdrachtgever af: stucplafonds, betim-

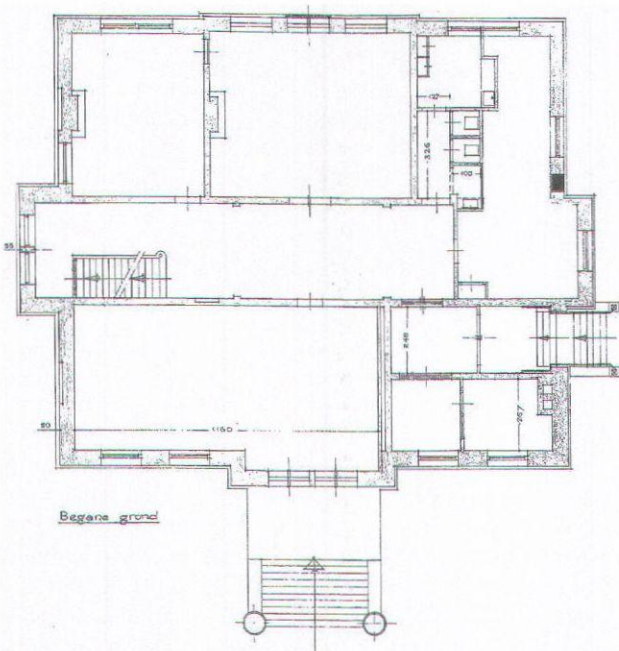
Afb. 1. Rotterdam, Parklaan 9, villa Maaslust, de voorgevel nu (foto auteur)

Afb. 2. 'Maaslust', de achtergevel nu (foto auteur)

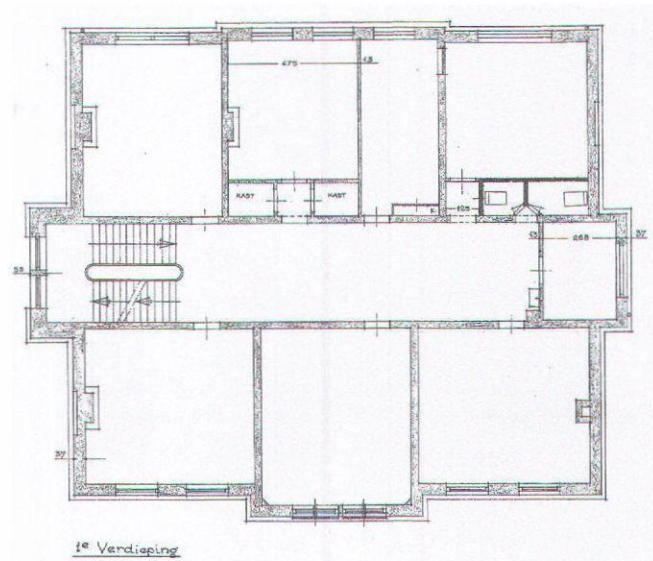

Afb. 3. 'Maaslust', plattegrond van het souterrain in de huidige toestand (Rijksgebouwendienst [RGD], 1979)

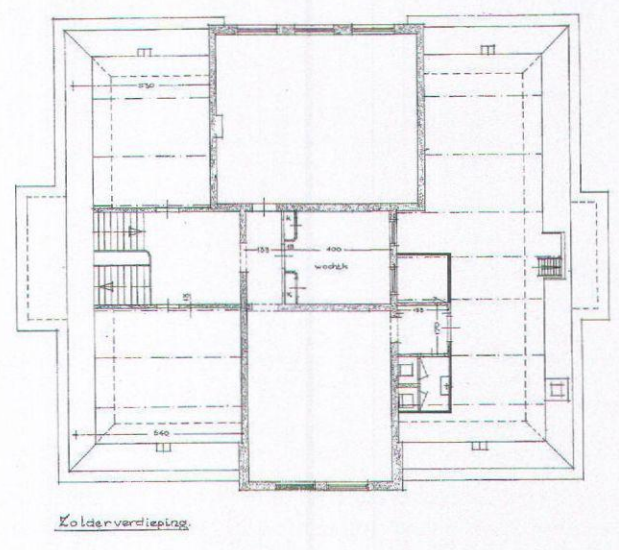

Afb. 4. 'Maaslust', plattegrond van de bel-etage in de huidige toestand (RGD, 1979)

meringen, wandbespanningen en marmeren platen binnen, grote ruiten in de vensters, allerhande ornamenten (waaronder 'Griekse') en hardsteen aan het exterieur. Vader en zoon Jan David en Louis Paul Zocher – wél vooraanstaande ontwerpers – kregen de opdracht voor de landschapstuin. Aan het begin van de 20ste eeuw werd reeds een grote ver-

Afb. 5. 'Maaslust', plattegrond van de eerste verdieping in de huidige toestand (RGD, 1979)

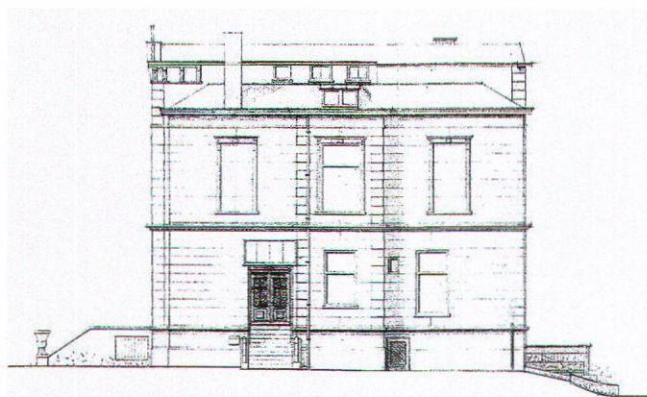

Afb. 6. 'Maaslust', plattegrond van de zolder in de huidige toestand (RGD, 1979)

bouwing uitgevoerd, welke we hieronder behandelen. Later, gedurende het grootste deel van de 20ste eeuw, was het gebouw in handen van de staat der Nederlanden. Het diende ondermeer de directie van de Belastingdienst. Zoals vaker, hadden hier onder de regie van de Rijksgebouwendienst de bestemming van het gebouw enerzijds en de kunst- en architectuurhistorische waarden anderzijds niet altijd hetzelfde gewicht; ondanks de status van rijksmonument schreed de kaalslag langzaam voort. In de laatste decennia was Maaslust weer particulier bezit. Ook dit deed het interieur weinig goed, hoewel behalve in de aankleding echt fundamentele ingrepen achterwege bleven.

Afb. 7. 'Maaslust', de uit 1900 stammende entree in de rechterzijgevel (foto auteur)

Afb. 8. 'Maaslust', tekening van de rechterzijgevel in de huidige toestand (RGD, 1979)

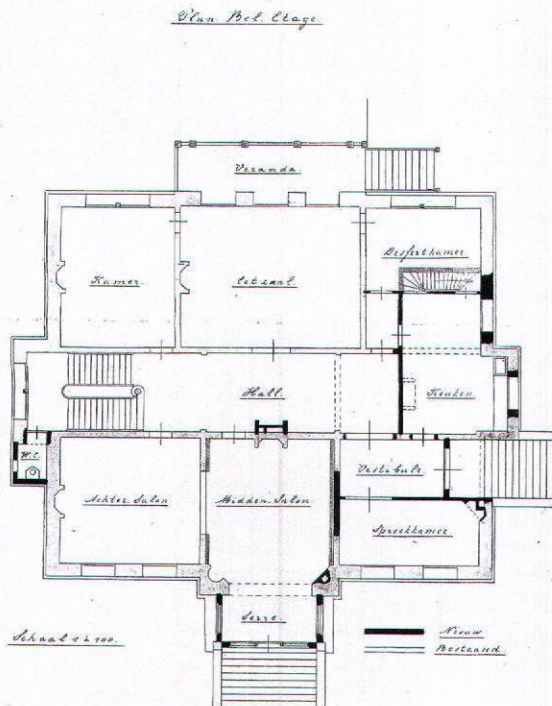
Het onderzoek

Voorafgaand aan een volgende verbouwing is in november/december 2007 bouwhistorisch onderzoek in opdracht van ProDelta uitgevoerd.² Het pand was en bleef een kantoor. Tijdens de opname van het gebouw tekende zich een handvol bouwfases af. Een aanzienlijke wijziging van de entree en de aangrenzende vertrekken heeft omstreeks 1900 plaatsgevonden. Deze datering is in de eerste plaats gebaseerd op materiaalgebruik en vormgeving zoals bij de Jugendstilornamenten van het toegangshek en van de hoofdentree van het pand met de luifel, de relingen langs de toegangstrap en de voordeur (afb. 7-9). Later, nog voor de Rijksgebouwendienst zich manifesteerde, zijn relatief bescheiden wijzigingen aan de indeling en de aankleding doorgevoerd. Eens per ongeveer vijftien jaar vonden modernisering plaats. Deze fasen zijn te herkennen aan materiaal- en kleurgebruik, aan de inrichting en aankleding van keukentjes en toiletten, aan parketvloeren, dubbele beglazing op diverse plaatsen, installaties en systeemplafonds.

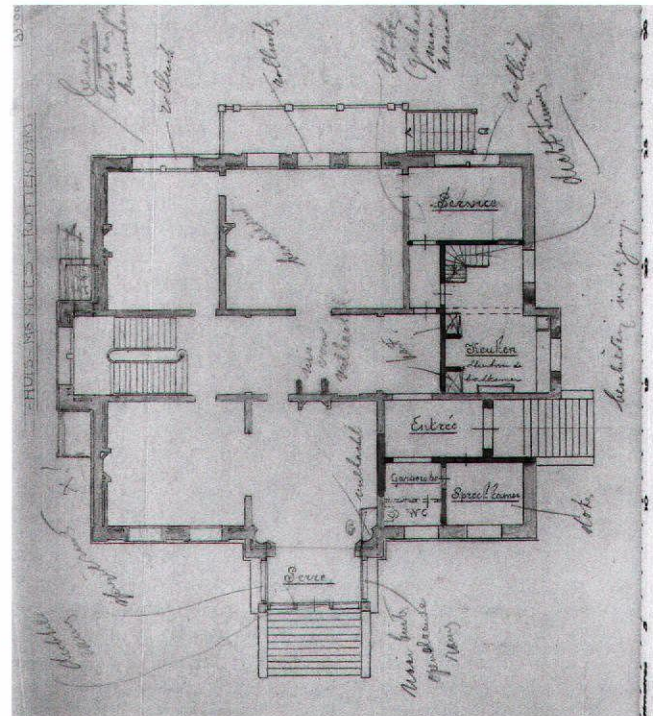

Afb. 9. 'Maaslust', de pui (uit 1900) tussen portaal en gang, gezien vanuit de gang. Merk op dat beide ruimten eenzelfde stucplafond (uit 1874) hebben (foto auteur)

Het archiefonderzoek gaf onderbouwing aan onze hypothesen. Bouwtekeningen uit 1874 werden niet gevonden. Wel bleek het Rotterdamse gemeentearchief een blauwdruk te bewaren waarop de 'nieuwe toestand' van de begane grond na de verbouwing van omstreeks 1900 is weergegeven (afb. 10). Hiermee was ook de nieuwbouwsituatie van 1874 in grove trekken te reconstrueren. Zeker is, dat er in 1938 verbouwd is, maar de plannen zijn ons, vooralsnog, onbekend. Het gemeentearchief kent bij de bouwtekeningen een lacune voor de periode 1905-1940. Het archief van Bouw- en Woningtoezicht werd bewaard in het Stadstimmerhuis aan het Haringvliet in het centrum. Het werd na het bombardement aan het begin van de Tweede Wereldoorlog door brand verwoest. De archieven geven verder een redelijk goed inzicht in hoe vanaf 1948 stapsgewijs de luxe verdween die Rudolph Mees zich had gepermitteerd.

Afb. 10. 'Maaslust', de blauwdruk uit het gemeentearchief – hier in negatief weergegeven – waarnaar de verbouwing van 1900 is uitgevoerd (Archief Bouw- en Woningtoezicht, 4-5-1900 BW 636, Gemeentearchief Rotterdam)

Afb. 11. 'Maaslust', het 'praatplaatje' dat aan de definitieve plannen vooraf ging (Archief H.P. Berlage, 0187-003, Nederlands Architectuurinstituut, Rotterdam [Nai])

De verbouwing in 1900

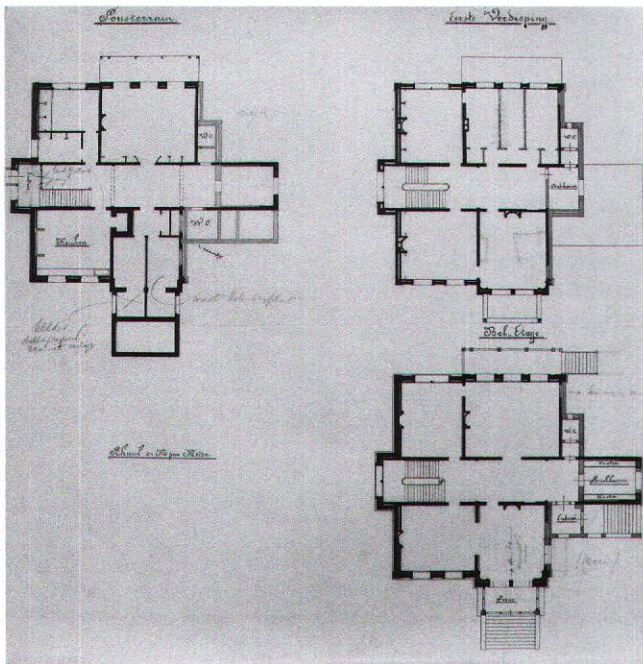
In haar boek over de Muizenpolder maakt Van Limburg Sturum de opmerking dat Wijnand Mees, bewoner vanaf 1899, "met de bekende architect Berlage enkele veranderingen in het huis [heeft] laten aanbrengen".³ Aanvankelijk hebben we deze mededeling voor kennisgeving aangenomen. Nadat echter bij een aantal details gebleken was hoezeer de auteur op de hoogte was van de feiten, werd het toch aantrekkelijk om de veronderstelde invloed van Berlage nader te onderzoeken.⁴ De blauwdruk in het Rotterdamse gemeentearchief geeft ontegenzeggelijk de bel-étage van Maaslust weer. Er is door de architect geen signatuur of stempel aangebracht, maar de tekenwijze en het handschrift horen thuis rond het begin van de 20ste eeuw. Vanwege de genoemde lacune in het gemeentearchief moet de tekening op zijn laatst in 1905 zijn gearchieveerd. Het precieze jaartal blijkt opgesloten te zitten in het inventarisnummer: 4-5-1900 BW 636. De stilistische kenmerken van sommige details van het gebouw (zie bijvoorbeeld de genoemde luifel boven de entree en het beslag op de deuren) komen met die datering overeen.

Hoe kan Hendrik Petrus Berlage hier mee verbonden worden? De overzichtswerken en monografieën sommen diens ontwikkeling en schetsen op, meestal in chronologische volgorde.⁵ Het gaat daarbij eigenlijk altijd over nieuw ontworpen gebouwen en in de oeuvrelijsten vindt men Maaslust niet. Evenmin komt de villa voor temidden van de omstreeks 1900 ontstane

werken in de chronologisch geordende inventarislijst van het Archief H.P. Berlage, bewaard in het Nederlands Architectuurinstituut (NAi) te Rotterdam. Tekeningen van het huis worden echter gevonden in een restcategorie in de Berlage-inventaris. Zij zijn genummerd BERL 0187.001 t/m 004: 'Woonhuis voor dhr. Mees'. Dit is een bijzonder interessante set. We treffen de calque aan waarnaar de hierboven behandelde blauwdruk is vervaardigd en waarnaar de wijzigingen aan de bel-étage zijn uitgevoerd. Met grijs gevulde muren zijn op de plattegrond de reeds bestaande muren en de zwarte zijn de nieuwe. Goed is te zien waar de serre, de stookplaatsen, wanden, vensters en een wc moesten worden toegevoegd. De andere drie tekeningen tonen de voorafgaande ontwerpstadia. Hiervan geven twee tekeningen grofweg hetzelfde weer. Op beide is uitsluitende de plattegrond van de bel-étage weergegeven. De muren zijn met magenta (bestaand) en rood (nieuw) ingekleurd (afb. 11). Van sommige ruimten is de functie in geïntegreerde letters aangeduid. Met een grote hoeveelheid potloodbijschriften in een vlotter handschrift worden ook gewenste veranderingen op het plan aangegeven. In enkele gevallen geven de bijschriften echter juist aan wat op dat moment aanwezig is. Deze bladen zullen op tafel hebben gelegen bij het overleg met Wijnand Mees, die Maaslust in 1899 van zijn vader Rudolph erfde en meteen tot verbouwing wilde overgaan. De doorhalingen en bijschriften maken duidelijk dat de ideeën van de architect niet altijd zijn aanvaard. De plannen betreffen vooral veranderingen aan de rechterzij-

de van het pand. De hoofdentree had zich vanaf de nieuwbouw in 1874 in de middenrisaliet van de rechtergevel bevonden. Daarachter lag een vestibule die toegang gaf tot de in het midden van het pand dwars gelegen gang. In 1900 wilde men in dit deel van de bel-étage een keuken aanbrenge. Een nieuwe trap moest de verbinding met een andere keuken, eronder in het souterrain, gaan vormen. In samenhang hiermee werd de bestaande entree in de rechterzijgevel naar voren gehaald. In het achterste of rechterdeel van de zijgevel werd (of was reeds) een toegang tot het souterrain geplaatst. Het vertrek rechtsvoor, dat aanvankelijk deel uitmaakte van een driedelige suite, werd door de ingreep gereduceerd tot een veel kleinere spreekkamer met garderobe.

Deze toestand bestaat vandaag de dag nog: in het voorste (of linker) deel van de rechterzijgevel bevindt zich de entreepartij met een trap van hardsteen. Deze trap begint buiten de rooilijn en loopt het portiek in. Het buitenste deel van de trap wordt geflankeerd door gesmede balustrades en heeft een rijk versierde, deels ijzeren, deels glazen luifel. Het portiek wordt afgesloten door een blank gelakte deurpartij met siersmeedwerk. Hierachter ligt een vestibule die aan voor- en achterzijde door eenvoudiger puin wordt begrensd. Vloer en lambriering bestaan uit marmerplaten. Opvallend is het stucplafond met omlopende blokklijsten. Dit plafond is van exact hetzelfde type als dat van de monumentale dwarsgang die aan de achterzijde op de vestibule aansluit. Voor de vestibule ligt het bescheiden vertrek, dat als spreekkamer diende. De tekeningen met magenta deelden dit nog verder op om ruimte te bieden aan een garderobe en een wc, maar dit is niet uitgevoerd. In plaats daarvan kwam er aan de linkerzijde van het huis een uitbouw met wc. Op tekening werd die uitbouw eerst achter

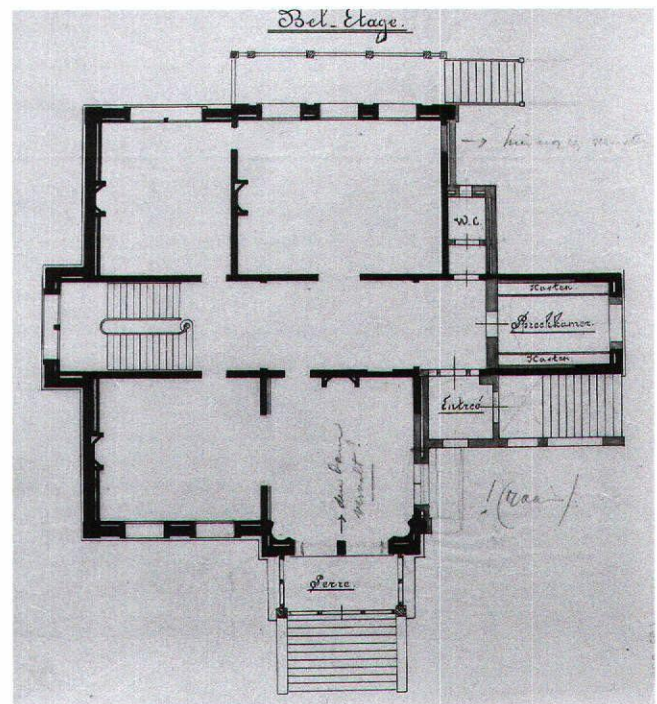

Afb. 12. 'Maaslust', de plattegronden bij Berlages vroegste plannen (Archief H.P. Berlage, 0187-004, NAI)

de risaliet van de linker zijgevel geplaatst, maar hij ging met enkele potloodhalen naar de voorzijde. Hoewel de verdere opdeling van het vertrek rechtsvoor achterwege bleef, maakte het uitgevoerde plan een eind aan de heldere structuur van voorvertrek, gang (met entree) en achtervertrek. Dit blijkt uit de calque en de blauwdruk die de uiteindelijke plannen weergeven én uit de tegenwoordig ter plaatse aanwezige indeling en bouwsporen.

Rigoureuze plannen

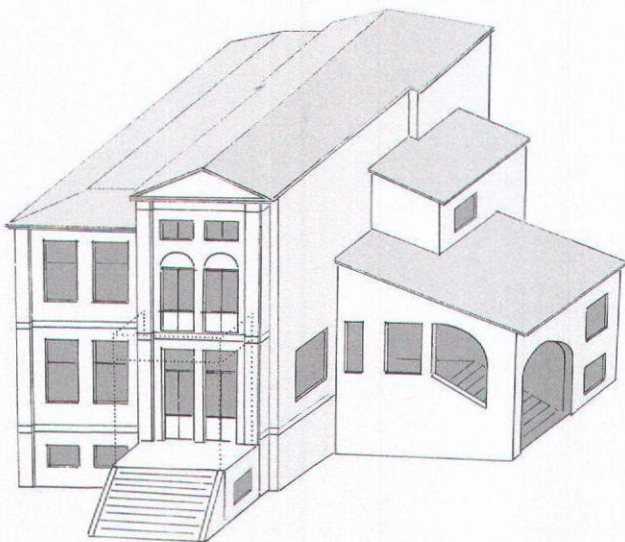
Het vierde blad in het NAI beeldt in plattegrond zowel souterrain, bel-étage als eerste verdieping af (afb. 12 en 13). Op deze plattegronden zijn de bestaande muren zwart gekleurd en de nieuwe magenta. Naast de geïnkte opschriften staan nadere bepalingen in potlood. De keuken wordt in deze variant linksvoor in het souterrain gesitueerd. Dit vertrek zou dan tegen zijn linkerwand een stookplaats krijgen. Onderin het trappenhuis, achter de risaliet van de linkerzijgevel, moest een nieuwe toegang tot het souterrain komen. Belangrijker zijn de voorgestelde wijzigingen in het rechterdeel van de plattegrond. Zij hebben betrekking op alledrie de afgebeelde bouwlagen. De architect wilde het deel van Maaslust dat rechts van de voorgevelrisaliet is gelegen grotendeels slopen en vervangen door nieuwbouw. De rooilijn van de bestaande risaliet van de rechtergevel zou worden aangehouden. Op het niveau van het souterrain en van de bel-étage werden de muren voor, achter en rechts van de gang gehandhaafd. Aan de voorzijde zou een uitbouw worden gerealiseerd die even

Afb. 13. 'Maaslust', uitsnede uit de zelfde tekening. De bel-étage, waarvan het rechtse deel, als het aan Berlage had gelegen, geheel vernieuwd zou worden (Archief H.P. Berlage, uitsnede uit 0187-004, NAI)

breed was, maar half zo diep als het gesloopte stuk. In deze nieuwe strook moest de zijentree komen te liggen. Achter was een smalle maar hogere uitbouw voorzien met wc's op bel-étage en eerste verdieping. De architect programmeerde tegen de voor- én achtergevel een serre – om de opgegeven ruimte te herwinnen en om de toekomstige bouwmassa een nieuwe, meer gecentraliseerde compositie te geven.

De hier als laatste beschreven plannen staan duidelijk het meest ver af van wat uiteindelijk is gerealiseerd. Een schets geeft een indruk van wat de ruimtelijke gevolgen zouden zijn geweest (afb. 14). De plannen stammen uit het vroegste stadium, waarin de architect gewoon maar eens aan de gang is gegaan met een 'programma van eisen'. Dit programma is bewaard gebleven. Het kwam in de vorm van notities op twee folioblaadjes tevoorschijn uit het Archief H.P. Berlage in het NAI (de tekst is hierachter opgenomen als bijlage). Niet alleen geeft het programma de wensen van Wijnand Mees weer, het biedt ook inzicht in wat in het jaar 1900 reeds bestond en/of toegevoegd was: de kamer links achter in het souterrain waarin een gedecoreerde stucplafond wordt aangetroffen, blijkt de biljartkamer; de vaste kastenwand in een achtervertrek op de eerste verdieping werd door Berlage ontworpen (later opnieuw vertimmerd); het achterbalkon bestond in 1900 al, maar moest met ruiten worden dichtgemaakt en kreeg een tuintrap; een deur met een witje als bovendeurstuk werd uit de middensalon aan de voorzijde verwijderd; het witje verhuisde naar de achtersalon; etc. Leuk zijn de vermeldingen van 'Roepers' (spreekbuizen?), van 'Electrischlicht in eenige kamers' en van de 'Telephoon'. Het programma leert ook dat het schilderwerk serieus ter hand werd genomen. Misschien blijkt later uit kleuronderzoek wat Berlage liet wegwerken – zoals de wandschildering waarvan op de praatplaat sprake is ('beschilderd', afb. 11)? – en welke alternatieven hij voorstelde.

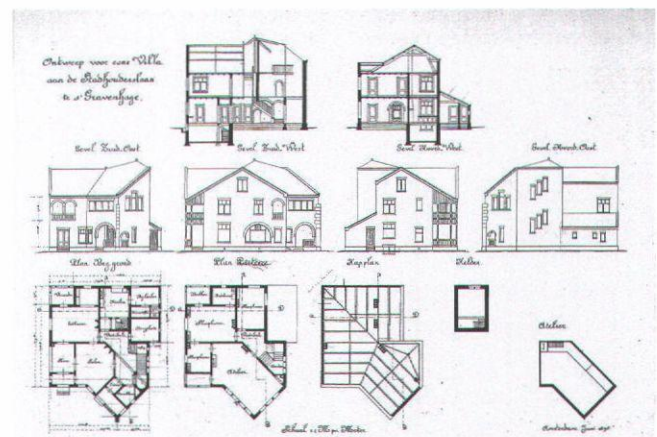
Afb. 14. 'Maaslust', een indruk van het uiterlijk van de villa na realisatie van Berlages aanvankelijke plannen. De vorm van de vensters van het rechterdeel is uiteraard speculatief, uitgezonderd hun breedte (schets auteur)

De lijst met eisen en de reeks plattegronden maken duidelijk dat Wijnand Mees, toen hij in 1899 eigenaar werd, modernisering verlangde. Afgaande op de gevonden ontwerpen heeft de gekozen architect in eerste instantie de vrije hand gekregen. Maar deze bouwmeester ging kennelijk te ver; een compromis moest worden gezocht en werd gevonden.

Hendrik Petrus Berlage

Renovaties van bestaande gebouwen zijn in Berlages oeuvre uitermate schaars. Is het feit dat de tekeningen en de eisenlijst in het Berlage-archief van het NAI worden gevonden eigenlijk wel voldoende grond om de verbouwing van Maaslust aan Berlage toe te schrijven? Bij de beantwoording van die vraag lijkt 'grafologisch' onderzoek geen doorslag te kunnen gaan geven. Wat zegt het ons bijvoorbeeld dat op Berlages schetsontwerpen de titel heel vaak in kapitalen tussen twee horizontale strepen staat? De hier besproken set tekeningen vertoont een tekenrant die omstreeks 1900 algemeen gangbaar was. Ook moet men zich bedenken dat Berlage in deze periode al beschikte over een bureau van een behoorlijke omvang en dat het uitwerken en inkten van tekeningen en het vervaardigen van opschriften door hem aan anderen kon worden overgelaten (de vraag of de doorgehaalde S in 'Souterrain' en 'Serre' typisch Berlage was, is daarom bijvoorbeeld weinig relevant).⁶

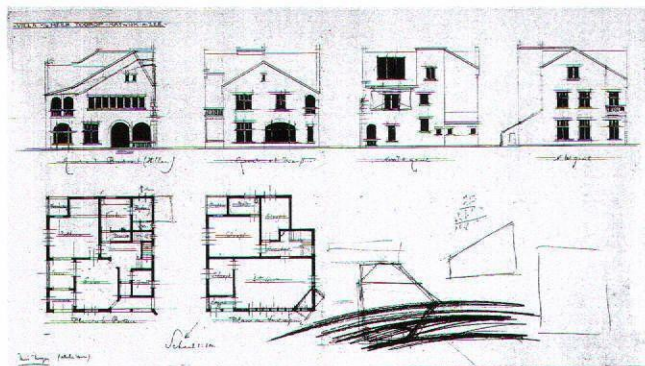
Van belang is dat we bij de Maaslustplannen het architectonische handschrift van Berlage aantreffen. De architect wilde de strenge symmetrie van het gebouw doorbreken. Het nieuwe programma gaf hem aanleiding om met de indeling ook het uitwendige drastisch te wijzigen. Helaas zijn er geen schetsen van de beoogde opstand gemaakt (althans niet overgeleverd), maar men kan er zeker van zijn dat er onder Berlages handen van dat neoklassieke uiterlijk weinig over was gebleven. De bouwmassa die hem voor ogen stond kunnen we ons op grond van de eerste schetsen immers voorstellen (afb. 14).

Afb. 15. Den Haag, een min of meer gelijktijdig ontwerp (1898) van Berlage voor een huis aan de Stadhouderslaan (Archief H.P. Berlage, NAI)

Berlage wordt beschouwd als een van de belangrijkste wegbereiders van de Nederlandse modernistische of functionalistische architectuur van de 20ste eeuw.⁷ In menig handboek wordt hij onder het kopje *Rationalisme* behandeld. Hij kreeg een internationale opleiding, waarbij kennis kon worden gemaakt met zowel traditionele als vooruitstrevende opvattingen.⁸ Toen Maaslust werd gebouwd studeerde Berlage in Zwitserland en hij zou pas in 1881 na zijn Grand Tour door Duitsland en Italië in Nederland terugkeren. Het architectuurdiscours was hier, zoals in het buitenland, in die jaren levendig; de generaties of gezindten botsten. De jonge architect mengde zich er volop in. Hij keerde zich tegen het neoclassicisme en, later, het eclecticisme en propageerde een eerlijker bouwen, waarin materiaal en constructie zouden worden getoond zoals zij waren – in plaats van verbloemd, vermomd en verfraaid. Hierin stond Berlage geenszins alleen, wel was hij snel een van de meest succesvolle architecten van zijn generatie door onder andere de alternatieven die hij bood. Dit is niet de plaats om Berlages woorden en daden nog eens in hun context te beschouwen.⁹ Met enkele ontwerpen die de architect tegen 1900 maakte, willen we slechts illustreren dat er in de voorafgaande decennia veel was veranderd (afb. 15 en 16). Ten goede, schreef hij zelf in 1900, doelend op de Nederlandse architectuur.¹⁰ Maar de veranderingen voltrokken zich ook in zijn persoonlijke ontwikkeling. De plannen met Maaslust passen goed in die ontwikkeling. Wanneer zijn villaontwerpen worden beschouwd (tot 1914 ontstaan er ongeveer twintig), valt op dat Berlage er vanaf 1892 naar streefde om de plattegrond te rationaliseren. De ontwerpen tonen dat steeds meer vanuit functie werd gedacht. De centrale hal kreeg zijn plek in de plattegrond als gevolg van de logische ordening van de vertrekken. De plaats van de vestibule en van het trappenhuis werd op vergelijkbare manier een afgeleide, net als de positie van vensters en daar weer uit voortvloeiend de composities van gevels en bouwmassa. De symmetrie die in de ontwerpen dominant werd, is zo ook te beschouwen als een *gevolg*.

Beweren dat Berlage rigoureuus de zaag wilde zetten in de naar ouderwetse maatstaven gebouwde villa Maaslust uit afkeer van klassieke elementen zoals het hoofdgestel, het timpaan en de symmetrie, gaat daarom wat te ver. Maar de wijze

Afb. 16. Katwijk aan Zee, het eerste, niet uitgevoerde ontwerp (1898) voor de villa van Jan Toorop (Archief H.P. Berlage, NAI)

Bijlage

Beschrijving

Staat van werkzaamheden voor de verbouwing van het huis van de Weledelgestr Heer Mr. W. A. Mees aan de Parklaan te Rotterdam

Soustrerrain

- 1^e Afsluiten der trappen naar de Bel-Etage.
- 2^e Stookgelegenheid in de gang van het Soustrerrain.
- 3^e Nieuwe kelder onder de dessertkamer.
- 4^e Kolenhok onder de serre met raam tegenwoordige stoep met raam naar buiten.
- 5^e deur van de kluis veranderen.
- 6^e glasdeuren tuin en biljartkamer met luiken binnen sluiten.

Bel-Etage

- 1^e Voordeur met kozijn en stoep verplaatsen.
- 2^e nieuwe spreekkamer met stookplaats en glasdeur in de vestibule.
- 3^e nieuwe keuken met trap naar het soustrerrain. raam verplaatsen en schoorsteen.
- 4^e in de serre een kast wegbreken en stookgelegenheid om een gaskachel te maken, lift wegbreken.
- 5^e Zaal verven, behangen enz. balkon gedeeltelijk met glas bezetten aan vier kanten en boven afdekken met glasramen.
- 6^e trap van het balkon naar den tuin.
- 7^e Alle raamkozijnen aan de achterkant van rolluiken te voorzien
- 8^e In den hall : schoorsteen voor vulkachel en het verven der muren.
- 9^e Middensalon : een deur met witte wegnemen ('t witte naar achtersalon overbrengen.
- 10^e bordes bij de kamer trekken en inrichten voor serre
- 11^e tuimelraam of ventilator
- 12^e jalouziën
- 13^e schoorsteen in de middensalon van vulkachel.
- 14^e Nieuwe W.C. aan de Westzijde van het huis

1^e Verdieping

- 1^e badkamer in slaapkamer uitkomend van houten beschotten in aangrenzende voorkamer.
- 2^e een der deuren van slaapkamer naar gang dichtmaken
- 3^e tuimelraam of ventilator in slaapkamer.
- 4^e kastbetimmering in slaapkamer.
- 5^e achterkamer lift wegbreken. [pagina-einde]

Zolderverdieping

- 1^e voorkamer

Diverse werken

- 1^e alle trappen en gangen verven.
- 2^e tuin ophogen tot balkontrap (zand)
- 3^e ijzersen spijlen soustrerrainramen (voor)
- 4^e " " hekken tot afsluiting tuin.
- 5^e het huis van buiten verven (in 't najaar) [8 of ?]
- 6^e Alle ramen en deuren met sluitingen nazien
- 7^e Roepers
- 8^e Telephoon.
- 9^e Electrischlicht in eenige kamers.

waarop de architect het neoclassicisme van Van Binsbergen en Bellinghout wilde uitvlakken en tegelijkertijd asymmetrie wilde doorvoeren (hoe functioneel was dit eigenlijk geweest?), komt uit Berlages vroegste plannen met Maaslust wel als tamelijk agressief naar voren. Wijnand Mees heeft het niet goed gevonden. Opdrachtgever en architect zijn tot een misschien voor beiden onbevredigend compromis gekomen. Jammer genoeg is van dat vergelijk, door de voortgaande ver-
sobering in de afgelopen eeuw van Maaslusts aankleding, niet veel meer te zien: in die aankleding bestond na Berlages ingreep het laat-19de-eeuwse discours eigenlijk nog voort.

Noten

- 1 M. van Limburg Stirum, *De Muizenpolder in Rotterdam met zijn buitens en bewoners in de 18e en 19e eeuw*, Rotterdam 2001; T. de Nijs, *In veilige haven. Het familielevens van de Rotterdamse gegoede burgerij 1815-1890*, Nijmegen 2001 en P. van de Laar; M. van Jaarsveld, *Historische Atlas van Rotterdam*, Amsterdam 2004.
Een van de oudste gevonden bronnen over de Muizenpolder is nota bene geschreven door Rudolph Mees: 'De Muizenpolder door R. Mees' in het *Rotterdams Jaarboekje* 1917, 114-126. Drie jaar later verscheen R. Mees, *Gedenkschrift van de firma R. Mees en Zonen ter gelegenheid van haar tweehonderdjarig bestaan 1720-1920*, Rotterdam 1920. Dit geeft geen relevante informatie over de villa Maaslust.
- 2 Uitgevoerd door Dröge, Bureau voor Bouwhistorie, Leiden.
- 3 Van Limburg Stirum 2001, 141.
- 4 Van Limburg Stirum is uiterst terughoudend met het prijsgeven van de bronnen. Terwijl sommige 19de-eeuwse brieven integraal worden afgedrukt, is de enige bronverantwoording een opsomming van bezochte archieven en instituten op het achterste schutblad.
- 5 Relevante Berlageliteratuur: S. Polano, *Hendrik Petrus Berlage. Het complete werk / Opera Completa*, Alphen aan de Rijn 1988/Milano 1987 en C.H.A. Broos, P. Singelenberg en E.R.M. Taverne (red.), *H. P. Berlage, 1856-1934. Een bouwmeester en zijn tijd*, Bussum 1975 (*Nederlandsch Kunsthistorisch Jaarboek* 25 [1974]), p.IX.
- 6 Als argument voor de toeschrijving aan Berlage mag ook niet worden aangevoerd dat de fa. Mees en de architect later nog contacten onderhielden. Het Berlage-archief in het NAI bevat brieven van 15 en 17 mei 1924, 5 en 7 december 1927 en 13 mei 1933. Er is sinds de renovatie van Maaslust te veel tijd verstreken. De briefjes uit 1924 en 1933 hebben bovendien betrekking op bankzaken.
De brief van mr. W.A. Mees, gedateerd 5 december 1927, is interessant. Hierin wordt uiteengezet dat men het kantoorpand aan het (Rotterdamse) Beursplein wil verbouwen. Het naastgelegen Poolsch Koffiehuis is aangekocht en daar moet een uitbouw van het kantoor verrijzen. Mees vertelt dat Van der Heyden en Van Nieuwenhuyzen al plannen hebben gemaakt. Men wil echter dat een andere architect het gevelontwerp bekijkt, om te zien of het nieuwe goed op het oude aansluit en voldoet aan 'aesthetische eischen'. Berlages antwoord (op 7 december) is kort: maandagochtend zal hij komen praten. Verdere correspondentie ontbreekt. Hoe het komt dat de fa. Mees in de periode 1930-'34 ter plaatse een nieuw kantoor liet bouwen naar plannen van A.J. Kropholler en A.A. van Nieuwenhuyzen, zou nog eens uitgezocht kunnen worden.
- 7 Die status geniet Berlage al zeer lang. Als enige architect werd hij hoog genoeg geacht door Jan en Annie Romein om in hun beroemde 'Erflaters' uit 1938 te worden geportretteerd. J. en A. Romein, *Erflaters van onze beschaving. Nederlandse gestalten uit zes eeuwen. Geïllustreerd met 198 afbeeldingen*. Amsterdam 1977 [1938], 'H.P. Berlage. Bouwmeester der beurs', 841-864.
- 8 M. Bock, *Anfänge einer neuen Architektur. Berlages Beitrag zur architektonischen Kultur der Niederlande im ausgehenden 19. Jahrhundert*, 's-Gravenhage/Wiesbaden 1983, met name 139.
- 9 Zie voor de achtergronden A. van der Woud, *Waarheid en karakter. Het debat over de bouwkunst, 1840-1900*, Rotterdam 1997 en C.P. Krabbe, *Ambacht Kunst Wetenschap. Bevordering van de bouwkunst in Nederland (1775-1880)*, Zwolle 1998.
- 10 Drie van Berlages lezingen of opstellen publiceerde en becommentarieerde H. van Bergeijk, *De steen van Berlage. Theorie en praktijk van de architectuur rond 1895*, Rotterdam 2003.